

Ennen ja nyt - Historian tietosanomat

Kulttuurista politiikkaan: Aho, Leino ja kulttuurilehdet estetiikan ja politiikan rajoilla

Kirjoittanut Jukka Kortti
Julkaistu 2016-12-13 12:12:45

Refereet: Pirkko Leino-Kaukiainen (HY), Mervi Kaaminen (TaY)

JOHDANTO

Julkisuuden (*the public sphere*) ja keskusteleavan, harkitsevan (*deliberative*) demokratian käsitteiden *locus classicus* on saksalaisen yhteiskuntafilosofin Jürgen Habermasin *Strukturwande der Öffentlichkeit*^[1] 1960-luvun alusta. Julkisuuden käsite on keskeinen etenkin viestinnätutkimuksessa, mutta sitä on sovellettu myös filosofiassa, oikeustieteessä, sosiologiassa – ja historiassa.

Eräs Habermasin ajattelussa hiukan keskenjäänyt mutta mielenkiintoinen teema on kulttuurisen ja poliittisen julkisuuden suhde. Habermas kirjoittaa *kirjallisesta julkisuudesta* ja näkee sen keskeiseksi julkisuuden muotoutumisessa, mutta ei laajemmin tarkastele kulttuurisen ja poliittisen julkisuuden dynamiikkaa. *Porvarillinen julkisuus* kuitenkin tarvitsee kulttuurista julkisuutta, jotta voidaan käsitellä asioita ilman suoria taloudellisia tai poliittisia intressejä. Habermas painottaa, kuinka kirjallinen julkisuus muodostuu ennen poliittista julkisuutta ja kuinka tie politiikkaan käy usein kulttuurin kautta. Kulttuurijulkisuudessa luodaan julkisuuden muodot ja käytännöt rationaalille ja kriittiselle keskustelulle myös politiikassa, vaikka kulttuuri onkin eri alue.

Kulttuurista, kirjallista tai esteettistä julkisuutta on toki tarkasteltu viime vuosikymmeninä, mutta kirjoitukset ovat olleet enimmäkseen Habermasin tapaan teoreettisia, kuin empiriaan perustuvia tutkimuksia.^[2] Tässä artikkelissa tarkastelen kulttuurista julkisuutta kahden (nuor)suomalaisen kirjailijasuurmiehen ja "sanomalehtikirjailijan" Juhani Ahon ja Eino Leinon tuotannon kautta. Kiinnostuksen kohteena eivät kuitenkaan ole heidän kirjoittamansa romaanit, novellit, lastut, runot, näytelmät ja sanomalehtipakinat, vaan toimintansa aikakauden kulttuurilehdissä. Tuon ajan kirjallisuus – kuten myös päivälehdistö – olivat tärkeä media ja niitä on myös varsin paljon tutkittu. Sen sijaan usein varsin pienen levikin mielipide- ja kulttuurilehtiä ei ole niinkään analysoitu, vaikka ne monessa suhteessa ovat siinä mielessä hedelmällisiä, että ne voi nähdä kirjallisuuden ja journalismin yhdistelmäksi. Artikkelini rajautuu pääosin venäläistämistöimien ensimmäiseen vaiheeseen sekä suurfakon ja eduskuntauudistuksen jälkeiseen aikaan 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

Suomalaisen julkisuuden historiaa tutkineen Hannu Niemisen mukaan suomalainen julkisuus habermasilaisessa merkityksessä alkoi kehittyä 1800-luvun puolen välin jälkeen samalla kun suomalaisen kansallisen valtion instituutit (paitsi lehdistö, myös yhteiskunnalliset liikkeet, koululaitos ja kulttuuri-instituutit) luotiin. Taiteen ja kulttuurielämän areenoilla operoiva, estetiikka ja sivistyneen elämäntavan malleja määrittelevä kirjallinen julkisuus alkoi muodostua kuitenkin varsinaisesti vasta 1880-luvulla.^[3] *Päivälehdien* ja muun sanomalehdistön ohella *Finsk Tidskriften* ja *Valvojan* kaltaiset kulttuurilehdet olivat tässä prosessissa keskeisiä.

Sen sijaan kansallisena ilmiönä kirjallinen julkisuus alkoi syntyä varsinaisesti vasta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tällä viestinnätutkija Nieminen tarkoittaa sellaista kirjallista julkisuutta, joka ei ollut vain "sisäpiirijulkisuutta" eli pienen normiyhteisön keskinäisiin julkilausuttuihin (esim. yhdistysten ideologiat) tai julkilausumattomiin (esim. sukulaisuusuhteet) "esiosopimuksiin" perustuvaa julkisuutta. Usein nämä klubit, piirit ja muut verkostot olivat vaikutusvaltaisia. "Kansallista" julkisuudesta tuli vasta kun sanoma- ja aikakauslehdistö kasvoi voimakkaasti vuosisadan alussa etenkin eduskuntauudistuksen jälkeisessä poliittisen ympäristön uudelleenjärjestelyissä. Esimerkiksi suomenkielisten aikakauslehtien lukumäärä yli kaksinkertaistui vuodesta 1890 vuoteen 1905.^[4]

Suomalainen niin suomen- kuin ruotsinkielinen kulttuurilehdistö oli suhteellisen laaja jo 1900-luvun alussa^[5], vaikkakin niihin kirjoitti varsin pieni piiri. Juhani Aho ja Eino Leino avustivat ja toimittivat useita lehtiä urallaan. Tässä artikkelissa keskitytään kuitenkin vain pariin lehteen, joissa heillä oli tärkeä rooli joko päätoimittajana tai keskeisenä avustajana. Aho toimitti veljensä Pekka Brofeldtin kanssa *Uutta Kuvalehteä* (1890-1903) ja Leino veljensä Kasimirin kanssa *Nykyaikaa* (1897-1899). Leino oli myös keskeinen hahmo *Päivässä* (1907-1911).

Mainitut lehdet olivat vielä leimallisesti sivistyneistöyleisölle suunnattuja, vaikkakin Ahon veljesten *Uuden Kuvalehden* profiili aikakauslehtenä tavoitteli laajempaa kuin vain kirjallista sivistyneistöyleisöä. Sen sisältö piti olla yleishyödyllistä ja helpotatuja. Sivistystavoitteena oli "kansamme syvimpien rivien makuaisin kehittämisen parempaan suuntaan".^[6]

Kiinnostukseni kohteena ei ole niinkään fiktion poliittinen ulottuvuus, vaan se, miten kirjallinen estetiikka kohtaa politiikan mediassa. Lähestyn tätä kysymystä kahdesta suunnasta: Mikä suhde kirjallisella estetiikalla ja yhteiskunnallisella sekä poliittisella aineistolla oli lehdissä? Miten kirjallinen estetiikka ilmeni lehdissä yhteiskunnallisissa ja poliittisissa aineistoissa? Metodisesti hyödynnän sisällönanalyysejä ja retorista analyysiä.

Aikakauden historiallinen ja kulttuurinen konteksti on artikkelissa oleellista. Aikakausi oli yhteiskunnallisten liikkeiden, yhdistysten ja suomalaisen taiteen kulta-aikaa. Paitsi että yhteiskunnallisen liikehdinnän ohella kansallinen suomalainen julkisuus "syntyi", tuolloin myös liberalismin ja kulttuurikritiikki nostivat päätään samoin kuin ensimmäiset kirjallisuuden modernistit.

LEHDET JA NIIDEN SISÄLTÖ

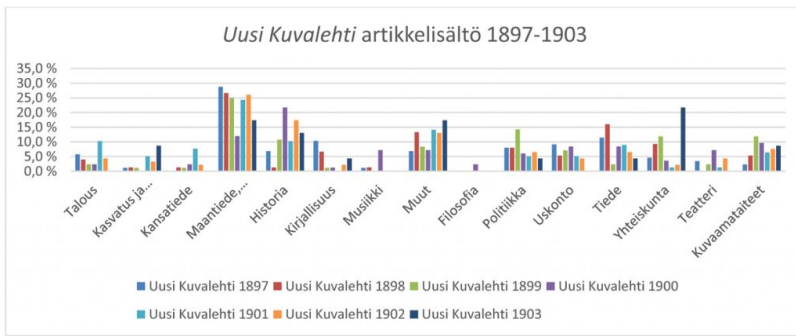
Juhani Aho toimitti veljensä Pekkan kanssa kaksi kertaa kukaudessa ilmestyvää *Uusi Kuvalehti* -nimistä kirjallista aikakauslehteä vuodesta 1892 lähtien. Pekka ja Kaarlo Brofeldt olivat aloittaneet Kuopiossa toimitetun lehden jo pari vuotta aikaisemmin Kasper Jämfeltin kanssa. Lehden perustamisen taustalla oli päivälehti *Savo*, jota Pekka ja Juhani saapuivat toimittamaan Kuopioon 1886. Toimittaminen jatkui vuoteen 1889, jolloin Juhani Aho matkusti Pariisiin. Juhani Ahoa oli houkutteltu (muun muassa Minna Canth) perustamaan aikakauslehteä jo tovin, mutta hän ei ollut löytänyt sille vielä mahdollisuutta ennen *Uutta Kuvalehteä*. Varsinaisesti lehden kuitenkin aloittivat hänen veljensä ja ystävänsä.^[7]

Uusi Kuvalehti profiloitui nimensä mukaisesti kuvalehtenä. Kuvien hankkimiseen käytettiin aikaa ja vaivaa. Tekemistä vaikeutti, että Juhani Aho toimitti lehteä Helsingissä ja Pekka Brofeldt sekä Kasper Jämfelt Kuopiossa. Vaikka järjestely vaati runsasta kirjeenvaihtoa ja "telefoonaamista", sen ansiosta lehteen saatiin runsaasti paitsi kirjoituksia, myös kuvia.^[8] Kuvien saanti, joka oli ensiarvoisen tärkeää kuvalehdille, oli ajoittain hankalaa. Kuvakäsitteet eli kuvalaatat, joista kuvat painettiin, tulivat merkittävilta osiltaan ulkomailta, ja Suomen perifeerisyys ja vaikeat kulkuhyteet varsinkin talvisaikaan aiheuttivat viivytyksiä ja muita ongelmia. *Uusi Kuvalehti* vaihtoi ja teetti kuvalaattoja yhdessä muiden lehtien kanssa, ja Juhani Aho sai kuvia myös *Ateneum*-lehdeltä sinne kirjoittamia kirjoituksia vastaan. Aholla oli suhteita ruotsalaiseen *Ord & Bild*-lehteen (lehti julkaisi Werner Söderhjelmän kääntämiä Ahon kirjoituksia), josta *Uusi Kuvalehti* sai taidejäljennöslaattoja. Koska kuvia täytyi ottaa usein sieltä mistä niitä sai, tekstien ja kuvan suhde ei vielä ollut kiinteä ja usein artikkelit kirjoitettiin kuvien pohjalta.^[9] *Uudessa Kuvalehdessä* tämä ilmeni paitsi kuvien ehdoilla tehtyinä artikkeleina, myös omalla "kuvain selityksinä"-osioilla.

Kuvien kirjo oli laaja. Tärkeä osa kuvitusta olivat kuvat suomalaisen taiteen kulta-kauden maalauksista ja veistoksista. Niiden osuus lehdessä oli suurimmillaan 1890-luvun alussa (jopa neljännes kuvasisällöstä), jolloin etenkin suomalaisten mestarien syysnäyttelyjen anti oli lehden vakiosisältöä. Tunnettujen henkilöiden valokuvat ja muut muotokuvat olivat niin ikään tärkeä osa kuvitusta (no in viidennes kuvasisällöstä). Maantiede ja matkailu olivat oleellinen osa artikkelien sisältöä (ks. kuvio 1)^[10], joten aiheeseen liittyviin kuviin panostettiin. *Uusi Kuvalehti* sisälsi myös piilapiiroksia. Eniten lehden kuvitus koostui kuitenkin päiväkohtaisista kuvista (runsaat puolet kuvasisällöstä). Kuvien osuus lehden sisällöstä kokonaisuudessaan kuitenkin laski lehden loppua kohden. Tämä ei kuitenkaan johtunut kuvien merkityksen vähenemisestä – päinvastoin ne olivat enemmän kiinni ajankohtaisissa asioissa – vaan siitä, että niiden koko pieneni samalla kun laatu parani autotyökaluun^[11] siirtyäessä.^[12]

Silti on hyvä korostaa, että vaikka *Uusi Kuvalehti* oli "kuvalehti", olisi se luonteeltaan varsin erilainen kuin 1900-luvun lopun tai meidän aikamme aikakauslehdet. Aikalaisittain runsaasta kuvituksestaan huolimatta lähtökohhta lehdessä oli hyvin kirjallinen. Näin ollen sen sisällön vertaaminen muihin aikakauden kulttuurilehtiin on mielekästä.

Kuvio 1 (Jukka Kortti)

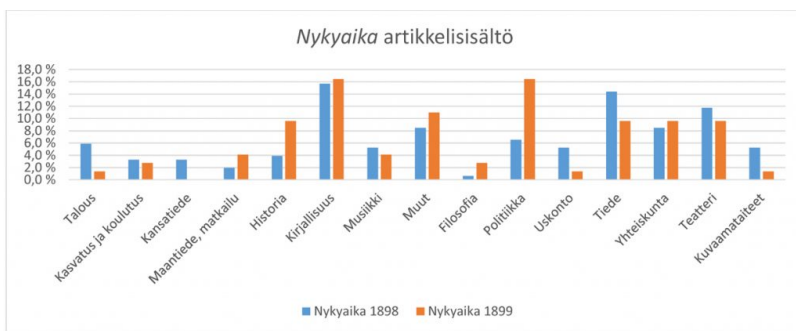

Maantieteen, matkailun ohella merkille pantavaa *Uuden Kuvalehden* artikkeliosuudessa on politiikan ja historian osuuden vaihtelu 1899 helmikuun manifestin jälkeen, etenkin vuonna 1900 (joista myöhemmin enemmän). Yhteiskunnallisten aiheiden kasvu vuonna 1903 selittyy sillä, että viimeisenä vuotena lehti ei ilmestynyt kuin seitsemän kertaa, joten yksi aihe saattoi saada suhteellisesti suuren osuuden sisällöstä. Huomionarvoista on myös kirjallisuusaiheiden vähäisyys suhteessa aikakauden kulttuurilehtiin.

Ahoa nuoremman sukupolven nuorsuomalainen tuleva kirjailijasuuruus Eino Leino toimi ensimmäisen venäläistämiskauden alkaessa jo sanomalehtikirjailijana. Hän toimitti veljensä Kasper Leinin kanssa *Nyky aika*-nimistä kahdesti kuukaudessa ilmestyvää lehteä, jonka he määrittivät näytenuumerossaan: "yleistajuinen aikakauskirja kirjallisuutta, taidetta, tiedettä, kauppaaja teollisuutta sekä yhteiskunnallisia kysymyksiä varten."^[13]

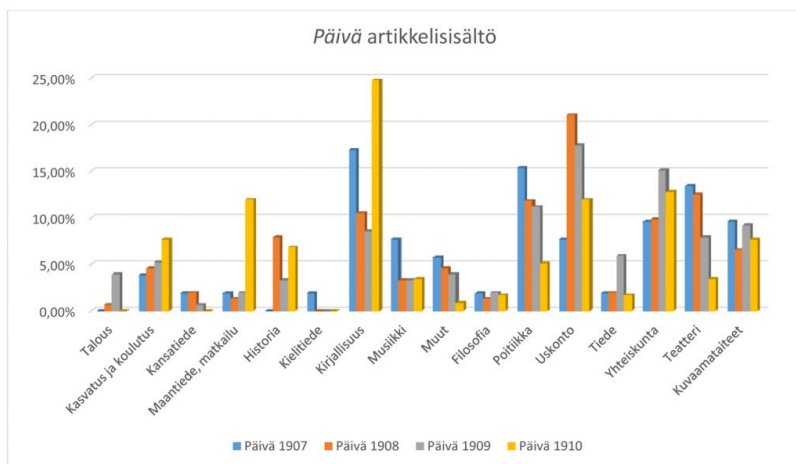
Lehden esikuvina olivat englantilaisen *Review of Reviews* -lehden kaltaiset aikakauslehdet, jotka sisälsivät käännöksiä useiden lehtien artikkeleista. Eurooppaan suuntautuneet veljekset halusivat toimittaa suomalaislukijoille kirjoituksia modernista sivistysmaiden Euroopasta, jossa Suomi nähtiin omintakeisena jäsenenä, mutta myös esitellä eksotisempienkin maiden elämää. Lainattujen eurooppalaisten lehtien kirjo oli laaja ja niihin kuului edellä mainitun *Review of Reviewsin* ohella ranskalainen *Revue des Revues* sekä saksalaiset *Die Zeit* ja *Die Zukunft*, mutta myös amerikkalainen *Scientific American*. Uusilla keksinnöillä oli merkittävä rooli lehdessä, mikä ilmenee artikkeleiden sisällönanalyysissäkin tiedeaiheiden osuudessa (ks. kuvio 2). Tärkein aihe oli kuitenkin kirjallisuus. *Nyky aika* avusti koko joukko aikakauden kirjailijaliittii: J. H. Erko, Larin-Kyösti, Kauppi-Heikki, Ilmari Kianto, Santeri Alkio ja Maila Talvio.^[14] Mutta kuten *Uudessa Kuvalehdessäkin*, vuosi 1899 kasvattaa niin historian kuin politiikan osuuksia.

Kuvio 2 (Jukka Kortti)

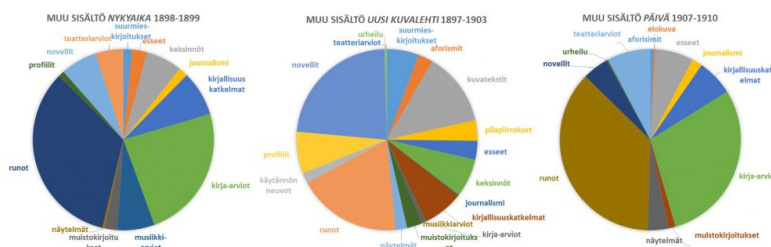
Päivä – "viikkolehti suomalaista kulttuuria varten" – oli aktivisti Herman Stenbergin päätoimittama liberaali, ajoittain radikaali kulttuurilehti. Stenbergin liian jyrkkä linja oli johtanut hänen läheteensä nuorsuomalaisen ylioppilaiden *Nuori Suomi* -lehdestä. Silti mitään aktivistilehteä *Päivästä* ei tullut, vaan ennen kaikkea nuorsuomalaisen sivistysteistön keskusteluterho, jossa viljeltiin aikalaisittain radikaaleja sosiaaliliberaaleja näkemyksiä. *Päivän* piiriin kuului skribenttien, kuten Eino Leino, L. Onerva, Aino Kallas, Volter Kilpi ja Joel Lehtonen, lisäksi iso osa suomalaisen taiteen kultakauden kuvataiteilijoita, kuten Akseli Gallen-Kallela, Pekka Halonen ja Eliel Saarinen, sekä säveltäjiä, kuten Robert Kajanus. Keskusteluterhomaisuus konkretisoitui kun ryhmä tapasi säännöllisesti lehden toimituksessa Helsingin Erottajalla sekä kahvila-ravintola Catanissa. Vaikka Eino Leino ei kuulunut lehden toimitukseen, oli hän kantava voima lehden perustamisessa ja keskeinen hahmo lehden seurusteluilloissa. *Päivästä* tuli Leinolle myös keskeinen julkaisufoorumi.^[15] *Päivä* jatkoi etenkin radikaalien nuorsuomalaisen ja *Nuoressa Suomessa* viljelemää ajoittain ankaraa uskontokriittistä linjaa, mikä ilmenee selkeästi lehden sisällössä (ks. kuvio 3). Kirkkoon, kristinuskon historiaan ja uskonnolliseen moraaliiin liittyviä artikkeleita kirjoitti etenkin Emst Lampén. Merkillepantavaa lehden artikkelisisällössä on myös taiteiden, kuten kirjallisuuden ja teatterin, suuri osuus.

Kuvio 3 (Jukka Kortti)

Muussa sisällössä (ks. kuvio 4)^[16] tulee ilmi hyvin se, kuinka *Uusi Kuvalehti* kuului eri lehtigenreen kuin *Nyky aika* ja *Päivä*. Ensinnäkin *Uuden Kuvalehden* "piirakka" on huomattavasti kirjavampi kuin muiden. Toiseksi *Uusi Kuvalehti* pitää sisällään sisältötyyppjeä, joita muista ei löydy, kuten kuvatekstii ja pilapirokset. *Nyky aika* ja *Päivä* ovat taas varsin samantyyppisiä kulttuurilehtiä. Esimerkiksi runojen, kirja-arvioiden ja kirjallisuuskatkelmien osuus on varsin identtinen lehtiä verrattaessa.^[17]

Kuvio 4 (Jukka Kortti)

JUHANI AHO, ENSIMMÄISET ROUTAVUODET JA HISTORIA

Kun venäläistämistoimet, niin sanotut ensimmäiset sortovuodet, alkoivat vuoden 1899 helmikuun manifestin jälkeen, Juhani Aholla oli takanaan jo pitkä ura suomalaisuusaktivistina ja taiteilevana sanomalehtimiehenä. Hän oli ollut perustamassa nuorsuomalaisen pääkannattajaksi muodostunutta *Päivälehteä* ja toimi keskeisesti sen piirissä. Kirjailijana Aholla oli jo viidentoistavuoden ura takana, ja hän oli noussut jo kansalliskirjailijan asemaan. Aho oli vastikään julkaissut historiallisen romaaninsa *Panun* (1897) ja asettunut asumaan Aholaan Tuusulanjärven rannalle, josta pian muotoutui Suomen taiteen kultakauden taiteilijasiirtokunta.

Venäläistämisvuodet merksivät Aholle jonkinasteista paluuta yhteiskunnallisuuteen. Tunnetuin kirjallinen tuotos tästä olivat lastukokeelmat *Katajainen kansani* (1899-1900), joissa Aho selkeän helpottajaisesti puhutteli suomalaisia. Juhani Ahon poika Antti Aho korostaa isästään tekemässään elämäkerrassa kirjailijan pyrkimystä yhteiskunnalliseen sovintoon ja yhteistyöhön sekä hänen uskoaan sivistyksen sinaukellisuuteen. Juhani Aho myös näki kansan turmelemattomana, puhtaana. Aho-tutkija Juhani Niemi on verrannut Ahon prosaa *Katajaisessa kansassa* television ajankohtaisaihetysten juontajiin, kun Aho topeliaanisesti kertovalla, yksinkertaisella kielellä toistoa hyväksikäyttäen puhutteli kansaa (Aho oli muutama vuosi aiemmin suomentanut Topeliuksen *Välskärin kertomuksia*). Niemi kutsuu sitä ”fiktiviiseksi kansalaispropagandaksi”. *Katajainen kansani* täytyy myös nähdä yhteydessä laajempaan 1890-luvun eurooppalaiseen liikehdintään, jossa pienet kansat pyrkivät vapauteen suurempien sorosta.^[18]

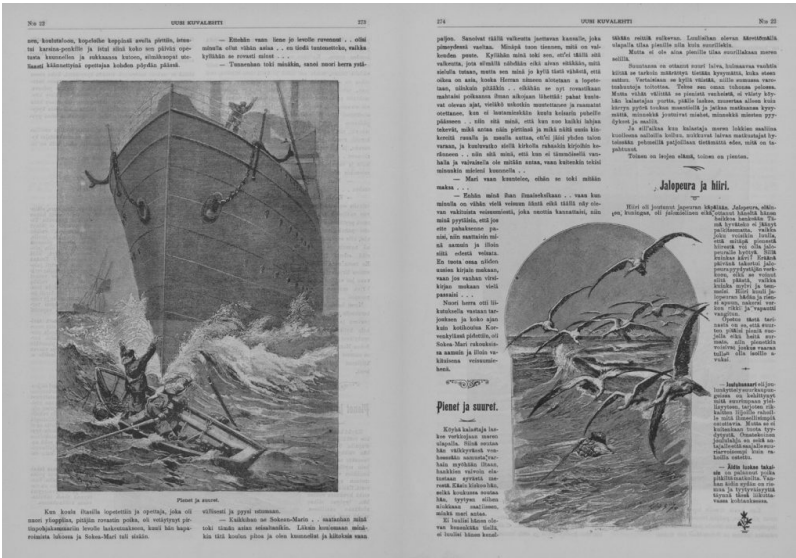
Ahon Topelius-ihailu, kuten myös suurmiehen käyttö poliittisiin tarkoituksiin (jo ennen varsinaisia venäläistämisvuosia) sekä vuodenaikametaforien viljeleminen (joista enemmän tuonnempana), tulee esiin hänen Topeliuksen 80-vuotissyntymäpäivän yhteydessä kirjoittamassaan *Uuden Kuvalehden* vuoden 1898 ensimmäisen numeron pääjutussa: ”Mutta tähän aikaan kuin riitä ja viha eri kansan luokkain ja puolueiden välillä maassamme puhaltaa pitkin maita rajuihin kuin koskaan ennen, johtuu ehdottomasti mieleen Topeliuksen tarina myrskystä ja päivänpaisteesta, jotka löivät vedon siitä, kumpi heistä on voimakkaampi, ja kumpi saisi nopeammin irtatetuksi turkin takatalven hartioilta.”^[19]

Kuten kuvista 1 ilmenee, maantiede ja matkailu olivat lehden tärkeimpiä aiheita vielä ensimmäisten venäläistämisvuosienkin aikana. Merkillenpantavaa on kuitenkin politiikkaa käsittelevien aiheiden lisääntyminen heti Helmikuun manifestin jälkeisenä aikana 1899 sekä historian korostuminen seuraavana vuonna lehden artikkelissa.

Katajaisen kansani toisesta osasta julkaistiin kolme lastua (”Eläköön valo ja valistus! Eläköön isänmaa!”, Kansa Kapinassa ja Lesken ropo) *Uuden Kuvalehden* 1899 joulunumerossa. Samassa yhteydessä oli kuva nimeltä ”Pienet ja suuret”, jossa iso valtamerilaiva ajaa pienen veneen päälle (kuva 1). Tämä allegoria on tuttu jo *Katajaisen Kansan* samannimisestä lastusta, jossa ”pienet kalat ovat kansoja, suuret ovat heidän sortajiaan”.^[20] Suomi kuvattiin usein ensimmäisenä venäläistämiskautena aluksena, joka joutui selviytymään myrskyn ja aallokoiden pyörteisessä.^[21]

Uuden Kuvalehden kuvaselityksessä samalla otsikolla (joka ei ole kuitenkaan lastu, vaikkakin ilmeisesti Juhani Ahon kirjoittama) kirjoitetaan köyhästä kalastajasta, joka työskentelee ”aamusta varhain myöhään iltaan, hankkien vaivoin elatustaan syvästä merestä”. Mutta kun suuri laiva tulee, se vähät välittää ”pienistä venheistä, ei väisty köyhän kalastajan purtta, päälle laskee musertaa alleen kuin kärlyn pyörä torakan maantiellä ja jatkaa matkaansa kysymättä, minnekä joutuivat miehet, minnekä miesten pyydykset ja saaliit”. Lopulta nukkuvan laivan matkustajat makaavat pehmeillä patjoillaan tietämättä, että kalastaja on jo lokken ruokana, mistä lehdessä on niin ikään kuva: ”Toinen on isojen elämä, toinen on pienten.”^[22]

Samana numeron toisessa kuvassa on leijona pitelemässä hiirtä hellästi käpälöiden välissään. Siihen liittyvässä tekstissä kerrotaan, kuinka hiiri on myöhemmin pelastanut jalopeuran pyydystäjän verkosta: ”Opetus tästä tarinasta on se, että suurten pitäisi pieniä suojella eikä heitä surmata, niin pienetkin voisivat joskus vaaran tulle olla isoille avuksi.”^[23]

Kuva 1: Uuden Kuvalehden numeron 22/1899 kuvitusta. Lähde: DIGI – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Pian Helmikuun manifestin jälkeen *Uusi Kuvalehti* julkaisi ”Muistojen lehti”-nimisen eriköns numeron (kuva 2). Sitä hallitsi historia, tarkemmin historiallinen inversio, jossa projisoidaan kirjoittamisajankohdan kysymystä nostalgisesti menneisyyteen.^[24] Pääosassa niin kuvituksessa kuin artikkelissaakin on Walter Runebergin tekemä^[25] Aleksanteri II:n patsas, joka oli paljastettu viitisen vuotta aikaisemmin Senaatintorilla. Patsasjuhla oli ollut iso, vahvasti symbolisesti latautunut kansanjuhla jo tuolloin.^[26]

”Muistojen lehti”-numeron kanteen oli kuvattu kaksi Suomi-personifikaatiota. Ylempänä oli Eero Jämfeltin piirtämä kylmältä puhurilta suojautuva Suomi-neito ja alempana Runebergin Aleksanteri II:n patsaan jalustaveistos Patria. Asetelma on sikäli mielenkiintoinen, että siinä missä Patria Suomen valtiollisena ja kansallisena allegorianä on varsin puolustustaisteleva miekkoineen, on yläpuolen aseeton ja turvaton Suomi-neito enemmän varsinaisten venäläistämisvuosien tuotos.^[27]

Lehti sisälsi kuvia sekä patsaan paljastuksesta huhtikuussa 1894 – ensimmäisiksi suomalaisiksi uutiskuviksikin todettuja – joita lehti^[28] oli jo tuolloin käyttänyt, että kuvia patsaan tuoreesta kuituksesta. Uudemmat kuvat on ilmeisesti saatu *Lördagsvännen*-lehdeltä, jonka kanssa *Uusi Kuvalehti* teki yhteistyötä.^[29] Lehden identifiointuminen ”jaloon keisariin”, joka oli edesauttanut Suomen autonomiaa monin tavoin, oli vahva. Routavuosi- ja muut maatalousyhteiskuntametaforat olivat vielä tuoreita ja ”Suomen mies” on Runebergin Saarijärven Paavon tapaan synekdooke taipumattomuudelle:

Kylmät vihurit ovat tulleet, uhaten Suomen viljelijästä, uhaten Aleksanterin jalaja tekoja. Mutta vaikkakin hallayöt aina masentavat maanviljelijän mielen, ne kun hävittävät kaiken hänen pitkän ja utteran työnsä tulokset, niin lannistu ei Suomen mies silloinkaan [...]. Halla ei ole ensi kertaa hänen pellollaan, vaan tuntee hän sen hyvin vanhoilta ajoilta, ja tietää että ainoa keino saada se vastaisuudessa poistumaan, on oijen syventäminen, pellon voimakas muokkaaminen.^[30]

Kuva 2: Uuden Kuvalehden numeron 6/1899 kansilehti. Lähde: DIGI – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Samaan numeroon Juhani Aho kirjoitti omalla nimellään Aleksanteri II:n patsaan vuoden 1899 kukituksesta esseän "Ikuiset kukat", jossa kukkametaforan lisäksi käytetään myös ikuisen tulen metaforaa: "Uusi päivä tapaa uudet kukkaset patsaan juurella ja kuitenkin ovat ne aina samat. Ne ovat kuin se pyhä tuli temppelein alttarilla ennen muinoin, joka ei saanut koskaan sammua, ettei suuri onnettomuus isänmaata kohtaisi."^[31] Numero sisälsi myös muita artikkeleita ja kuvia niin Aleksanteri II:sta kuin Aleksanteri I:stä. Viimeksi mainitun yhteydessä oli kirjoitus, jossa siteerattiin keisarin Porvoon valtiopäivien puhetta. Loppukaneetti "totuus maan perii" -maksimeineen oli puhtainta historiapolitiikkaa – ajattelumallia, joka tuli hallitsemaan historiakäsitystä "autonomian" ajasta aina 1960-luvulle saakka:

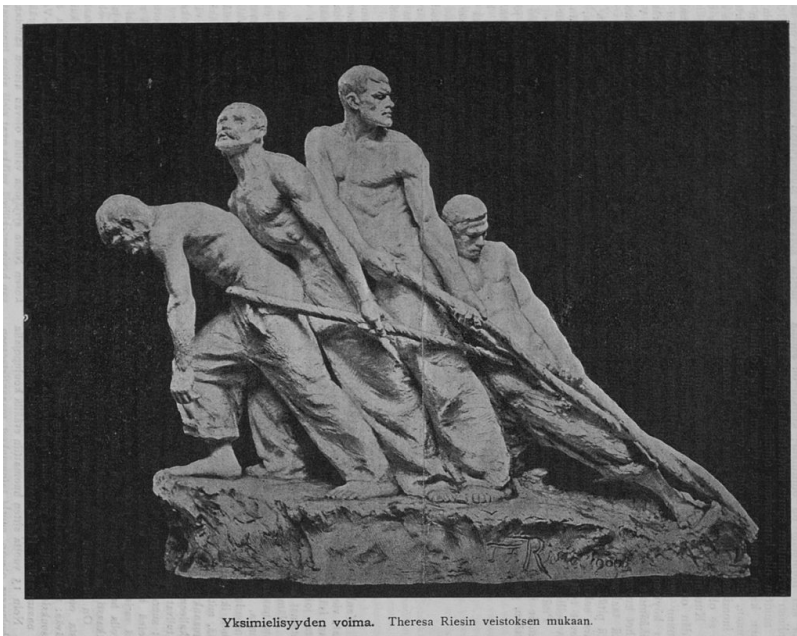
Näistä moninaisista vakuutuksista näkyy, että keisari Aleksanteri I on tahtonut laskea Suomen itsenäisyydelle niin lujat ja selvät kulmakivet "ikuisiksi ajoiksi", ettei niitä voitaisi väännä selittää eikä väännä käsittää. Hänen jälkeläisensä ovat uudistaneet nämä vakuutukset ja vahvistaneet perustuslakimme ja liitoksemme. Suomi yhä luottaa näihin vakuutuksiin ja uskoo että totuus maan perii, joskin valtiollinen taivas väliin pilviin peittyi, kuten nykyään. Lujat usko totuuden voittoon on meidän vahva turvamme.^[32]

Kuten todettua, merkittävä kuvituksen lähde olivat taiteilijat. Juhani Ahon puoliso Venny Soldan avusti taiteilijoista eniten, mutta kuvia saatiin Eero Jämfeltin lisäksi myös muun muassa Akseli Gallen-Kallelalta, Albert Edefeltiltä, Pekka Haloselta, Emil Wikströmiltä, Louis Sparrelta, Mangus Enckelliiltä ja Juho Rissaselta – eli käytännössä koko suomalaisen taiteen kultakauden edustajilta.^[33]

Toukokuussa 1899 Aho ja Venny Soldan lähtivät Euroopan-matkalle polkupyörät mukanaan. Pariisissa he tapasivat siellä jo parikymmentä vuotta asuneen kuvanveistäjä Ville Vallgrenin, joka oli Suomen tapahtumien pohjalta veistänyt teoksen *Sureva Suomi*. Se oli tarkoitettu alun perin luonnokseksi uudelle Aleksanteri II:n muistomerkillle. Vallgren halusi teoksen Pariisiin maailmannäyttelyn Suomen osastolle, johon ei tosin löytynyt varoja. Veistos kuitenkin päätyi maailmannäyttelyn taideosastolle, jossa se herätti huomiota.^[34]

Uusi Kuvalehti julkaisi kuvan veistoksesta kesäkuun ensimmäisessä numerossa. Aho aloitti teosta selittävässä artikkelissa analogialla, jossa vertasi taiteilijan panosta entisten sotavuosien tapaan lähettää "sanakapula kiertämään kylästä kylään, talosta taloon, kun vaara uhkasi. Niin pian kuin tieto tällä tavalla tuli taloon, heitti kyntämies aurasensa, niittomies viikatteensa, kalamies verkkonsa ja riensi hätiin." Teksti identifioiduun historiaan, kuinka "vastainen historiamme tulee sisältämään kauniita lehtiä tästä viimeisestä suuresta innostuksestamme", sekä keisari Aleksanteri II:een, joka on kuvattu veistokseen. Teksti sisältää myös vahvaa me-retoriikkaa: "Sillä kilpemme on siinä kiveen hakattuna ja kiveen on myös hakattuna se nimi, joka on meillä takeena siitä, että meiltä ei voi ottaa sitä, mitä meille kerran annettiin."^[35]

Myös ulkomaalaisten taiteilijoiden veistoksia käytettiin hyväksi ajankohtaisessa kansallisen tilanteessa, kuten venäläisähtöisen itävaltalaisitaiteilijan Theresa von Riesin tuoreta teosta (kuva 3) *Die Unbesiegbaren*^[36] (voittamattomat). Siinä toteutti lehden mukaan "yksimielisyyden voima": "Samaten kuin yksinkertaisessa ruumiillisessa työssä yhteistoiminnalla on mitä suurin merkitys, samoin on kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa." Maksimi "vetää yhtä köyttä" voitiin havainnollistaa kuvalla ja höystää me-retoriikalla: "Kun siis tunneemme sen kansallisen suunnan, mitä meidän on kehitettävä, tehkäämme yksimielisesti sen suunnan perille ajamisen työtä."^[37]

Yksimielisyyden voima. Theresa Riesin veistoksen mukaan.

Kuva 3: Uuden Kuvalehden numerossa 14/1900 ilmestynyt kuva Theresa von Riesin veistoksesta Die Unbesiegbaren. Lähde: DIGI – Kansalliskirjaston digitoidut aineistot

Kuten kuvista 1 ilmenee, historia-aiheet lisääntyivät etenkin vuonna 1900. Artikkeleita oli edelleen "hyvien keisareiden" panoksesta Suomen kehitykselle.^[38] Historian käyttö allegorioilla oli luontevaa Juhani Ahon juuri tuolloin, koska hän teki tilaustyönä elämäkertoja ja oli julkaissut pari vuotta aiemmin historiallisen romaaninsa *Panun* (1897). Aholla oli myös opiskellut historiaa Aleksanterin yliopistossa. Kuten Irma Sulkunen on todennut Ahon uskonnollista ja historiallista tuotantoa analysoidessaan, kansalliskirjailija halusi nivoa "henkilöhistoriallinen analyysi yhteen mikro- ja mentaliteettihistoriallisen näkökulman kanssa ja pukea näin syntyä historiakerromus populaariin romaanimuotoon". Ahon historiaromaanit olivat vahvasti aikansa tuotoksia^[39], eivätkä näin ollen ole taiteellisesti kestäneet aikaa, mutta ovat kuitenkin olleet luomassa suomalaista historiakulttuuria.^[40]

Vaikka *Uusi Kuvalehti* ei ollutkaan nuorsuomalaisesta taustastaan huolimatta poliittinen lehti useiden päivälehtien tapaa, oli senkin sisältö ajoittain hyvin poliittista ottaessaan kantaa venäläistämisiin. Kriittisemmin kuin lehden toimittajat, Ahon veljekset, ensimmäisestä sortokaudesta kirjoitti Santeri Ingman – *Päivälehd*en toimittaja, josta tuli nuorsuomalaisten pää-äänenkannattajan päätoimittaja sen loppujaksi (1900-1904).^[41]

Uusi Kuvalehti loppui vuonna 1903, kun Pekka Brofeldt karkotettiin osana kenraalikuvernööri Bobrikovin kirstystoimia. Karkotus ei kuitenkaan johtunut hänen *Uuden Kuvalehd*en kirjoituksista, vaan osallisuudesta venäläistämistoimia vastustavan kagaal-järjestön toimintaan.

EINO LEINO, VASTARINTA JA KULTTUURI

Eino Leino tunnetusti kirjoitti ahkerasti niin ikään lehtiin, myös *Uuteen Kuvalehteen*. Mainitussa vuoden 1899 *Uuden Kuvalehd*en "Muistojen lehti" -numerossa oli hänen runonsa "Rukous maan surussa", joka otsikkonsa mukaisesti viittasi ajankohdan tilanteeseen.^[42] Leinon poliittinen aktiivisuus lehdistössä kanavoitui ennen kaikkea hänen pakinoitinta *Helsingin Sanomissa*. Fiktio puolella Leinon merkittävin poliittinen kontribuutio oli hänen "routavuosiromaanitrilogiansa" *Tuomas Vitikka* (1906), *Jaana Rönty* (1907) ja *Olli Suurpää* (1908).^[43] Ne on nähty sotienjälkeisessä kirjallisuudentutkimuksessa osoituksena sivistyneistön pettymyksestä kansaan, mutta kuten kirjallisuudentutkija Lea Rojola tuo esiin, romaanien ironisia, sarkastisia ja groteskeja nyansseja ei ole tarpeeksi ymmärretty ja trilogiaa on tulkittu sisällissodan tähytysaukosta.^[44]

Vaikka *Nykykaik*-lehden näytenuumerossaan Leinon veljekset olivat linjanneet, että "politiikka ei lehden ohjelmaan kuulu"^[45], pakotti uusi tilanne myös *Nykyajan* reagoimaan. Päätoimittaja Kasimir Leino kirjoitti, tuttuun säämetaforaan tukeutuen, kuinka mahdollomana pidetty oli tapahtunut: "Halla on käynyt jo rehoittavalla viljavainiollamme, kaakon kylmä käsi hennon toukomme tummellut." Päätoimittaja identifioituu vahvasti perustuslaillisiin nuorsuomalaisiin sekä vaatii paitsi toimia, myös yhtenäisyyttä: "Riita sokaise näkeväisimmätkin silmät ja kun pitkäsen nuoli sitten kohti sattuu, ollaan niin ymmällä, että kokeneimmatkin vanhuksat menettävät malttinsa ja heikommen pitävimmän maaperän, joka on ollut ja tulee aina olemaan vetoaminen lakiin ja oikeuteen." Lisäksi hän muun muassa käyttää Saarjärven Paavo -allegoriaa.^[46] Myös Eino Leinolla oli *Nykyajassa* maaliskuun 1899 toisessa numerossa runo "Suomen laululinnut", jossa Suomen kansa "laulaa laulua vapauden", "vaikka Suomi on suruinen ja kansa on kaipuun alla".^[47] Poliittika aiheena lisääntyikin selkeästi *Nykyajan* artikkeleissa vuonna 1899 vieden yhtä suuren osan lehden sisällöstä kuin kirjallisuus (ks. kuvio 2).

Koska "politiikka on myrkyinen meri, jossa tuhannet tuulet tuivertavat", runoilija Leino kynäilee lehteensä myös taistelevaa pakinaa. Kesäkuun 1899 *Nykyajan* kaksoisnumerossa Eino Leino kirjoittaa otsikolla "Euroopan kulttuurin lähetystö" Pro Finlandia -adressista – sitä, kun eurooppalaiset kulttuurihenkilöt olivat kirjoittaneet yhteisen adressin Suomea tukeakseen^[48]: "Suomi on kuin salon tyttö sellaisen joukon keskellä, " kun he "ottavat Suomen sanan lennosta omakseen ja kaittavat sen tuhatkertaisella voimalla laaksosta laaksoon, kukkulalta kukkulalle, niinkauvas kuin sydämet ihmisyydelle sykkää". Nuori Leino selkeästi identifioituu näihin "ihmiskunnan parhaisiin", jotka tulevat "Euroopan sivistyksen ahjosta" lausumaan "meille meidän omat syntysanamme". Tosin hän pohtii myös mihin Eurooppaan identifioitua: saksankieliseen, Ranskaan, Benelux-maihin, Sveitsiin, Unkariin vai Iso-Britanniaan.^[49] Suomi oli joka tapauksessa "yhdeällä iskulla astunut Euroopan näyttämölle". Leino jopa vertaa suomalaisia juutalaisiin: "[...] vaikka tämä kansa linjoitettaisiin kansakuntien sekaan niinkuin Israelin lapset, se kuitenkin hädässä ja koettelemuksissa tuntisi itsensä yhdeksi puuksi."^[50]

Tunnettuimpia Leinon artikkeleita *Päivän* alkuvaiheissa ovat hänen kirjoituksensa suomalaisesta kulttuurista, jota hän lähestyy Aleksis Kiven ja J. L. Runebergin kautta, sekä mielipiteensä suomalaisesta teatterikoulutuksesta.^[51] *Päivä* otti päätoimittajan Stenbergin kirjoituksilla vahvasti kantaa myös politiikkaan, mutta Leinon poliittinen pakinointi tuolloin, ja varsinkin aiemmin suurakon ja sen jälkeisen eduskuntaudistuksen aikaan, suuntautui enemmän *Helsingin Sanomii*n, johon hän kirjoitti Teemu-nimimerkillään (käyttäen myös nimimerkkejä Lucifer, Haruspex ja Aapo).^[52] Teemua hän käytti parissa pakinassa *Päivässäkin*.

Runebergin päivän viettoa käsittelevässä artikkelissaan, jossa Leino arvostelee yläluokkaista kansallista juhlaa, hän viittaa suurlakoon parhaana kansallisena saavutuksena. Keväällä 1908 Leino myös kirjoittaa esseeseen "Vaarallinen mies", jossa hän sarkastisesti vaatii synekdokeella maailmankuvaan johdonmukaisuutta: "Moni pitää häntä isänmaan petturina. Kuitenkin oli hänen ainoa vikansa ja heikkoutensa kerran, että hän oli johdonmukainen..." Ja hän odottaa vain uusia sortovuosia todistaakseen kaikille päivänselkeästi, että juuri hän oli oikeassa ja kaikki muut väärässä ja että juuri hänen menettelytapansa oli ainoa oikea menettelytapa.^[53] Vaikka Leino kritisi asemiinsa jääneitä, oli hän myös huolestunut, että uuden venäläistämiskauden alkaessa myöntäväsyyntä valtaa taas alaa.

Venäläistämisaika ja sitä vastaan taistelu oli jo vuonna 1903 tuottanut moraalista itsetutkiskelua sivistyneistön piirissä. Enää ei oltu pelkästään huolissaan rahvaan käyttäytymisestä, myös omaa kuvaa katsottiin kriittisesti siveyden peilistä. Suhtautuminen keisariin ja isänmaahan oli koetuksilla.^[54] Ensimmäisen "sortokauden" hellitettyä tilanne ei suinkaan helpottanut tässä suhteessa.

Kaiken kaikkiaan Leino suhtautuminen suurlakoon, eduskuntaudistukseen ja ensimmäisiin yleisiin ja yhtiäläisiin eduskuntavaaleihin oli varsin kompleksinen. Osaltaan hän oli pyyteetön, ajoittain jopa paatoksellinen suhtautumisessaan demokratian lupaukseen. Toisaalta hän oli myös hyvin sarkastinen ja ironinen arvioidessaan Suomen ensimmäisiä askeleita modernin demokratian tiellä.^[55] Vaikka Leino oli aikansa tarkankäköisimpiä intellektuelleja, osoitti hänen kirjoituksensa myös suomalaisen, etenkin nuorsuomalaisen sivistyneistön turhautuneisuutta ja hämmennystäkin suurakon ja eduskuntaudistuksen jälkitunnelmissa.

Leinon kesäkuun 1909 Päivän esseensä "Valheen valta" on allegoria, joka kertoo maasta, jossa "kaikki valehtelivat". Valhe ilmeni niin kansakunnassa, valtiossa, kirkossa ja yhteiskunnassa kuin sen jäsenten siveellisyydessäkin: "Se oli tunkeutunut tapoihin ja laitoihin, perheisiin, pöytäseuroihin ja puolueihin, se istui ylimmällä sijalla isänmaallisissa juhlapäivällisissä ja heitti lentosukkojaan suloisista alkooveista ja morsuskammioista." Leinon kritiikki suomalaista yhteiskunnallista ilmapiiriä kohtaan on sivaltavaa: "Sillä yö oli niin synkkä ja pimeä hänen ympärillään, maa mätäni säräimiin tuntuvasti ja kansa lohkesi pala palalta, painuen yhä alemmaksi kulturelliseen raakuteen ja raadollisuuteen."^[56]

Edellisenä vuonna hän kirjoitti Euroopan matkaltaan Münchenistä suomalaista mentaliteettiä viiltävästi kritisoivan esseeseen. Tämä mentaliteetti ilmeni "hedelmättömyyden henkenä" – turhana nöyryytenä ja kohtaloonsa tyytymisenä. Kritiikiltä ei säästynyt sivistyneistö, ei kulttuuri eikä rahvaskaan. Leino sovelsi metaforaa, joka on tullu yhdestä hänen tunnetuimmista runoistaan *Lapin kesä*: "Siinä suhteessa muistuttaa se [suomalainen kansaluonne] myöskin pohjolan kesää, joka tulee tohisten, kukki viikon, kaksi, ja menee pois synkistyneenä ja surumielisenä."^[57]

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Aikakauslehdet

Uusi Kuvalehti 1899-1903.

Nyky aika 1898-1899.

Päivä 1907-1910.

Kirjallisuus

Aho, Antti J. *Juhani Aho. Jälkimmäinen osa.* WSOY, Porvoo 1951.

Ala, Juha. *Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa.* Gaudeamus, Helsinki 1999.

Berger, Eva. *Historische Gärten Österreichs. Garten- und Parkanlagen von der Renaissance bis um 1930 Wien.* Böhlau Verlag, Wien, Köln, Weimar 2004.

Burke, Kenneth. *A Grammar of Motives.* Prentice-Hall, New York 1945.

Burke, Kenneth. *A Rhetoric of Motives.* University of California Press, Berkeley & Los Angeles 1969.

Garritzen, Elise. *Lähteiden lumoamat. Henry Biaudet, Liisi Karttunen ja suomalainen historiantutkimus Roomassa 1900-luvun alussa.* Bibliotheca historica, 130 SKS, Helsinki 2011.

Gripsrud, Jostein & Hallvard Moe & Anders Molander & Graham Murdock (toim.) *The Idea of the Public Sphere. A Reader.* Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Lexington Books, 2010.

Gripsrud, Jostein & Hallvard Moe & Anders Molander & Graham Murdock (toim.). *The Public Sphere. Four-Volume Set. Vols 3: The Cultural Public Sphere.* Sage, 2011.

Habermas, Jürgen. *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta.* Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2004.

Kettunen, Pauli. Kansallinen toimijuus suomalaisessa politiikassa. Teoksessa Kari Paakkunainen (toim.) *Suomalaisen politiikan muroksia ja muutoksia.* Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 2012:1. Helsingin yliopisto, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsinki 2012.

Kivijärvi, Erkki. 'Päivän' piiri. Teoksessa Aarre M. Peltonen (toim.) *Eino Leino aikalaistensa silmin. Lähikuvia, muistelmia, haastattelua.* Otava, Helsinki 1958.

Kopponen, Tapio. "Jämfeltern koulun" Tutkimus Elisabet Jämfeltern ylioppilassalongin ja kirjallisen koulun synnystä, tehtävästä ja merkityksestä. Kotimaisen kirjallisuuden lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto, 1975.

Kortti, Jukka. Generations and Media History. Teoksessa Leopoldina Fortunati & Fausto Colombo (toim.) *Broadband Society and Generational Changes Series: Participation in Broadband Society – Volume 5.* Peter Lang, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien 2011, 69-93.

Kortti, Jukka. Intellectuals and the State: The Finnish University Intelligentsia And The German Idealist Tradition. *Modern Intellectual History* 11: 2 (2014), 359-384.

Larmola, Yrjö. *Poliittinen Eino Leino. Nuoruusromantisuus ja poliittinen pettymys Eino Leinon tuotannossa 1904-1908.* Otava, Helsinki 1990.

Pirkko Leino-Kaukiainen, *Sensuurin ja sanomalehdistön Suomessa vuosina 1891-1905.* Historiallisia tutkimuksia 126. SHS, Helsinki 1984.

Leino-Kaukiainen, Pirkko. Perinteiden vaalijat – kulttuuripoliittiset keskustelulehdet *Finsk Tidskriftsin* perustamisesta 1950-luvulle. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim.) *Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet.* Kustannuskiila, Kuopio 1991.

Malmberg, Tarmo. Porvarillisen julkisuuden synty kulttuurijulkisuutena 1700-luvulla. *Media & viestintä* 39 (2016):3, 229-136.

Manheim, Ernst. *Die Träger der öffentlichen Meinung: Studien zur Soziologie der Öffentlichkeit.* Rudolf M. Rohrer, Brunn, 1933.

Maunula, Minna. *Herkkä, hellä, hehkuvainen.* Otava, Helsinki 2014.

McGuigan, Jim. *Culture and the Public Sphere.* Routledge, Lontoo 1996.

McGuigan, Jim. The Cultural Public Sphere. *European Journal of Cultural Studies* 8 (2005), 427-443.

Mäkelä, Hannu. *Eino Leino. Elämä ja runo.* Otava, Helsinki 1997.

Niemi, Juhani. *Juhani Aho.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1985.

Nieminen, Hannu. *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809-1917.* Vastapaino, Tampere 2006.

Nummi, Jyrki. Helsinki-Tukholma-Parisi. Teoksessa Jyrki Nummi, Riikka Rossi & Saija Isomaa (toim.) *Pariisista Iisalmeen. Kansainvälinen ja kansallinen Juhani Aho* SKS, Helsinki 2011, 285-319.

Nygård, Stefan. Från Euterpe till Argus. Kulturkosmopolitism i det tidiga 1900-talet i Finland. Teoksessa Trygve Söderling (toim.) *Ögonen upp! Nya Argus första sekel.* Garantiföreningen för Nya Argus, Åbo 2011, 29-46.

Ojajärvi, Jussi. Keväinen myrsky kirjallisuudessa. Teoksessa Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tiikka (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905.* Teos, Helsinki 2008, 199-221.

Ollila, Anne. Suurmiesjuhlat 1800-luvun lopussa. *Ennen ja nyt* 2/2014. <http://www.ennenjanyt.net/2014/06/suurmiesjuhlat-1800-luvun-lopussa/>

Onera, L. *Eino Leino. Runoilija ja ihminen.* Otava, Helsinki 1932.

Rajala, Panu. *Naisten mies ja aatteiden. Juhani Ahon elämäntaide.* WSOY, Helsinki 2011.

Reenkola, Kaarina. Kulttuuradressin matkassa: Aino Ackté ja Heikki Renvall vahvasti mukana. *Ennen ja nyt* 3/2015. <http://www.ennenjanyt.net/2015/09/kulttuuradressin-matkassa-aino-ackte-ja-heikki-renvall-vahvasti-mukana/>

Reitola, Aimo. *Suomi-Neito. Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet.* Otava, Helsinki.

Rojola, Lea. Kun kansa tahtoi. Teoksessa Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tiikka (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905.* Teos, Helsinki 2008, 223-236.

Smith, Anthony D. *Nationalism and Modernism. A Critical survey of recent theories of nations and nationalism.* Routledge, Lontoo ja New York 1998.

Sulkunen, Irma. Juhani Aho kansallisen historian popularisoijana. Teoksessa Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen (toim.) *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa.* Historiallinen Arkisto 136. SKS, Helsinki 2013, 31-70.

Tihlman, Veli-Pekka. *Uusi Kuvalehti 1891-1903.* Suomen historian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto 1984.

Tuusvuori, Jarkko S. *Kulttuurilehti 1771-2007.* SKS, Helsinki 2007.

Uino, Ari. Autonomian ajan kuvalehdistö. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim.) *Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet.* Kustannuskiila, Kuopio 1991.

Vares, Vesa. *Varpuset ja pääskysel. Nuoruusromantisuus ja Nuoruusromantinen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918.* Historiallisia tutkimuksia 206. SKS, Helsinki 2000.

-
1. Habermas 2004. [Takaisin]
 2. Ks. esim. Gripsrud ym. 2011, vol. 3; McGuigan 1996 & 2005. [Takaisin]
 3. Nieminen 2006, 15, 36-38. [Takaisin]
 4. Nieminen 2006, 24, 33, 124. [Takaisin]
 5. Ks. Leino-Kaukiainen 1991, 399-438; Tuusvuori 2007, 114-196. [Takaisin]
 6. *Uusi Kuvalehti* 0/1890, 2; Tihlman 1984, 23-24. [Takaisin]
 7. Tihlman 1984, 14-43. [Takaisin]
 8. Tihlman 1984, 51. [Takaisin]
 9. Uino 1991, 11-77, 51-57; Tihlman 1984, 92-100. [Takaisin]

10. Lehtien artikkeleiden sisältöanalyysissä on vertailun vuoksi noudatettu pääosin Suomen lehdistön historia -projektin luokittelua aihepiireistä (Ks. Leino-Kaukiainen 1991, 404). Merkittävien ero on, että tiedeartikkelit on nivottu yhteen; ei eroteltu esim. biologiaan, fysiikkaan ja lääketieteeseen. Analyysikategorioiden määrittely kannalta luokittelu ei ollut kovin yksiselitteistä. Josjokin artikkeli sopi selkeästi useampaan kategoriaan, se luokiteltiin kategoriaan "muu". Kulttuuri-aiheiden kohdalla ongelmia ei juurikaan ollut, mutta esimerkiksi yhteiskunnan ja politiikan erottaminen oli usein keinotekoisia. Pääsääntöisesti 'yhteiskunnan' alle luokiteltiin esimerkiksi sosiaalisia kysymyksiä, kuten raittiusasiat, terveydenhoito tai vaikkapa juutalaisten asema. Toisaalta sinne saatettiin luokitella myös kirjastolaitosta koskevia artikkeleita, vaikka kasvatukselle ja koulutukselle oli myös olemassa oma luokka. Tällöin artikkeli käsittelee enemmän kirjastoja instituutiona. Poliittikan alle taas menivät pääsääntöisesti valtiollisia asioita koskevat teemat. On tietenkin hyvä korostaa, että kvantitatiivisuuteen laadullinen analyysikin on aina paljon tutkijasta kiinni. [Takaisin]
11. Autotyypia on rasterimenetelmään perustuva kuvanpainamistekniikka, jossa kaiverrusten sijaan kuva siirretään kemiallisesti kuvalaatoille. *Uusi Kuvalehti* oli autotyypian hyväksikäytössä pioneeri suomalaisessa aikakauslehdistössä. [Takaisin]
12. Tihlman 1984, 101-106. [Takaisin]
13. "Nyky aika". *Nyky aika* Näyttenumero 1897, kansilehti. [Takaisin]
14. Leino-Kaukiainen 1991, 413-414. [Takaisin]
15. Kivijärvi 1958, 99-104; Onerva 1932, 209; Leino-Kaukiainen 1991, 397-488, 425; Lamola 1990, 44; Mäkelä 1997, 121. [Takaisin]
16. Muun sisällön analyysistä on jätetty pois uutiset, koska niiden luokittelu on liian ongelmallista etenkin vertailun kannalta. Esimerkiksi *Nyky aika* pitää sisällään "Lyhyitä selontekoja" -palstan, jossa esitellään ajankohtaisten aikakauskirjojen sisältöjä ja vasta ilmestynyttä kirjallisuutta. Samantyyppisiä "uutisia" on myös muissa lehdissä, mutta jos ne otetaan mukaan, niin esimerkiksi *Nyky ajan* muusta sisällöstä ne vievät yli puolet, vaikka palstatilaltaan ne eivät ole niin merkittävässä asemassa. [Takaisin]
17. Vrt. myös Leino-Kaukiainen 1991, 404, 408. Suurimmat erot esimerkiksi *Päivän* sisällöissä suhteessa *Valvojaan* ja *Finsk Tidskrifttiin* ovat jälkimmäisten huomattavasti isompi historia-artikkeleiden osuus sisällössä sekä *Päivän* suhteellisen suuri uskontoaiheiden osuus. [Takaisin]
18. Aho 1951, 34; Niemi 1985, 124-125. Ks. myös Rajala 2011, 245. [Takaisin]
19. Juhani Aho: Tammikuun 14. päivä. *Uusi Kuvalehti* 1/1898, 1-2. [Takaisin]
20. Niemi 1895, 125. [Takaisin]
21. Ks. Ala 199, 41-42. [Takaisin]
22. Juhani Aho: Suuret ja pienet. *Uusi Kuvalehti* 22/1899, 274. [Takaisin]
23. Juhani Aho: Jalopeura ja hiiri. *Uusi Kuvalehti* 22/1899, 274. [Takaisin]
24. Samaa ideaa Aho käytti myöhemmin historiallisessa romaanissaan *Kevät ja takatalvi* (1906), jossa suurlakon ja eduskuntaudistuksen jälkeistä eripuraa tarkastellaan 1800-luvun fennomaani-ihanteiden kautta (Ojajärvi 2008, 199-221). [Takaisin]
25. Veistoksen keisaria esittävä osa oli patsaskäpälän varsinaisesti voitaneen mutta ennen teoksen valmistumista menehtyneen Johannes Takasen suunnittelema. [Takaisin]
26. Ollila 2014. [Takaisin]
27. Ks. Reitola 1983, 64-68. [Takaisin]
28. *Uusi Kuvalehti* 5/1894, 52. Kyseessä olivat tunnetut K. E. Ståhlbergin ottamat kuvat, jotka *Suomen Kuvalehti* julkaisi ensimmäisenä (Ollila 2014). [Takaisin]
29. Uino 1991, 34; Tihlman 1985, 93. [Takaisin]
30. -o: Pari juhlahetkeä Aleksanteri II:n patsaan luona Helsingissä. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 69-70. [Takaisin]
31. Juhani Aho: Ikuiset kukat. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 71. [Takaisin]
32. Suomen uudetsyntyminen. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 76-77. [Takaisin]
33. Ks. Tihlman 1984, liite II. [Takaisin]
34. Reitola 1983, 95-96. [Takaisin]
35. Juhani Aho: Sureva Suomi. *Uusi Kuvalehti* 11/1899, 135-136. [Takaisin]
36. Vaikka veistos on tehty vuonna 1900, se pystytettiin varsinaisesti vasta vuonna 1928 Wienin Kongressipuistoon. Teos ei tietävästi liity Venäjään tai venäläistämispolitiikkaan (Berger 2004, 362). [Takaisin]
37. Yksimielisyyden voima. *Uusi Kuvalehti* 14/1900, 183-184. [Takaisin]
38. Esim. Emil Nervander, Keisari Aleksanteri II:n matkoilta Kuopiosta Iisalmeen. *Uusi Kuvalehti* 9/1900, 115-116. [Takaisin]
39. Ahon toinen herännäisyysromaanin *Kevät ja takatalvi* (1906) heijasteli vahvasti ensimmäisten venäläistämisyksien tunnelmia kun Aho yhdisti radikaalin uskonnollisuuden perustuslakitaisteluun. [Takaisin]
40. Sulkunen 2013 (sit. s. 50). [Takaisin]
41. Ks. esim. Santeri Ingman: Syysmietteitä Helsingistä. *Uusi Kuvalehti* 18/1899, 225, 228. Kirjoitus oli ikään kuin jatkoa hänen pari vuotta aiemmin kirjoittamalleen kirjoitussarjalle "Katsauksia Helsingin elämään". [Takaisin]
42. Eino Leino: Rukous maan surussa. *Uusi Kuvalehti* 6/1899, 81. [Takaisin]
43. Ks. Lamola 1990, 173-286; Rojola 2008. [Takaisin]
44. Rojola 2008, 224-227. [Takaisin]
45. "Nyky aika". *Nyky aika* Näyttenumero 1897, kansilehti. [Takaisin]
46. K.L. Missä viipyvät miehet, joita aika vaatii? *Nyky aika* 4/1899, 8-9. [Takaisin]
47. Eino Leino: Suomen laululinnut. *Nyky aika* 8/1899, 239-240. [Takaisin]
48. Ks. esim. Reenkola 2015. [Takaisin]
49. Suomalaisen kirjallisen sivistyneistön suhteesta Eurooppaan ja kosmopoliittisuuteen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, ks. esim. Nummi 2011, 285-319. Ruotsinkielisten aikakauslehtien näkökulmasta ks. Nygård 2011, 29-46. [Takaisin]
50. E. L. Euroopalaisten kulttuurin lähetystä. *Nyky aika* 11-12/1899, 321-327. [Takaisin]
51. Eino Leino: Aleksis Kivi ja Päivä. *Päivä* 1/1907, 2-3; Eino Leino: Suomalainen konservatorio. *Päivä* 8/1907, 71-72; Eino Leino: Runeberg-päivän vietosta sananen. *Päivä* 7/1908, 7-8. [Takaisin]
52. Lamola 1990, 99-132. [Takaisin]
53. Eino Leino: Vaarallinen mies. *Päivä* 10/1908, 79. [Takaisin]
54. Ala 1999, 64. [Takaisin]
55. Ojajärvi 2008, 210. [Takaisin]
56. Eino Leino: Valheen valta. *Päivä* 20/1909, 161-164. [Takaisin]
57. Eino Leino: Hedelmättömyyden henki. *Päivä* 48-51/1908, 403-405. [Takaisin]
58. Eino Leino: Menettelytapa. *Päivä* 25-26/1909, 209-210. [Takaisin]
59. Eino Leino: Sanomalehdet ja yleinen miellipide. *Päivä* 23 & 24/1909, 192-194. [Takaisin]
60. Burke 1969, 42. [Takaisin]
61. Kortti 2014, 366-369. [Takaisin]
62. Bobrikovin aikana vain kaksi kulttuurilehteä lopetettiin: pilalehti *Matti Meikäläinen* 1899 kokonaan ja *Finsk Tidskrift* kolmeksi kuukaudeksi vuoden 1902 alussa (Leino-Kaukiainen 1984, 22). [Takaisin]
63. Leino-Kaukiainen 1984, 12-13. [Takaisin]
64. Ks. Ojajärvi 2008. [Takaisin]
65. Kettunen 2012, 75-98, 75-81. [Takaisin]
66. E. L.: Euroopalaisten kulttuurin lähetystä. *Nyky aika* 11-12/1899, 321, 324. [Takaisin]
67. Ks. Vares 2000, 22-79. [Takaisin]
68. Onerva 1932, 287-361. [Takaisin]
69. Burke 1945, 541. [Takaisin]
70. Burke 1945, 511-517. [Takaisin]
71. Onerva 1932, 311-322. [Takaisin]
72. Elisabet Jämfeltin salongista ks. Kopponen 1975. Tuoreimmasta tulkinnasta Jämfeltien ja Minna Canthin salonkien merkityksestä, ks. esim. Maunula 2014, 104-141. [Takaisin]
73. Smith 1998, 178. [Takaisin]
74. Kopponen 1978, 57-165. Esim. kuuluisa Juhani Ahon ja Minna Canthin välirokko vuonna 1887, jonka aiheutti Ahon päätoimittamaansa *Savo*-lehteen kirjoittama artikkeli, johtui Canthin (naisasianainen) ja Ahon (liberaaliradikaali) erilaisista suhtautumisista sukupuolimoraaliin. [Takaisin]
75. Manheim 1933 73-145. Ks. myös Tarmo Malmbergin (2016) kirjaesitys. [Takaisin]
76. Gripsud et. al. 2010, xxii; McGuigan 2005, 435. [Takaisin]
77. Kivijärvi 1958. [Takaisin]
78. Ks. Onerva 1932, 388. Biaduetin ja Karttusen toiminnasta Roomassa, ks. Garritzen 2011. [Takaisin]
79. Nieminen 2006, 29-36. [Takaisin]
80. Ks. Kortti 2011. [Takaisin]

